

feudális magyar társadalom. Tévedés az is, hogy Schöpflin 1927-ben ötven éves lett volna: 1872-ben született! (447. o.) Akad feleslegesen túlmagyarázó jegyzet is (pl. a 451. oldalon). A jegyzetapparátus különben is alig több, mint a főszövegből kimaradt Móricz-szöveg variánsok gyűjteménye. S éppen ez a legnagyobb értéke.

Varga József

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA, 1826—1961.

Szerk. Rózsa György irányításával Csapodi Csaba, Moravék Endre, Szentgyörgyi Mária, Weger Imre. Bp. Akad. Kiadó 1960. 110 p. + 1 t.

Az újkori könyvtártörténetben vajmi ritka eset az, hogy egy száz évnél jóval nagyobb múltú nagy könyvtár életében — leszámítva az alapítás évét — az utolsó tíz év a könyvtár pályáját döntően és véglegesen kialakító időszak. Jól átgondolva a tanulságait mindannak, amit a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának e tömör életrajzából az olvasó megtud, ebben állapodhatunk meg: az alapítók határozott és jövőbe látó elgondolásait fényes nevű tudós könyvtárosok hosszú sorának (Toldy Ferenc, Hunfalvy Pál, Arany János, Fröhlich Róbert, Heller Ágost, Szily Kálmán, Hellebrant Árpád, Ferenczi Zoltán, Melich János), sok hozzáértéssel társult megható erőfeszítései egy feudális szerkezetű társadalom béklyóitól terhelten nem tudták maradéktalanul megvalósítani; nem tudták a könyvtár életét a nyugat-európai könyvtári fejlődéshez hozzákapcsolni, s így szocialista építésünk kezdeti szakasza jelenti a könyvtár számára igazi élete kivirágzásának kezdetét is. Az Akadémiai Könyvtár tíz éve éli igazi életét és ezek az évek a szocializmus építése sikeres folytatásának éveit.

A múlt század könyvtári életének emlékein eltűnődő könyvtáros nem nyomja el — nem is nyomhatja el — megilletődését e rövid életrajz emlékező részének olvasása közben. Drága emlékek ezek, némelyike ma is serkentő erejű. Hét évvel a könyvtár megalakulása után megjelenik az Akadémia Évkönyv-sorozatának első kötete, s a könyvtáros első gondolata az, hogy el kell küldeni a külföld legismertebb akadémiainak, hogy velük csereviszonyba léphessenek. „A cserepéldányok továbbítását a Tudós Társaság másod-elölülője, az alapító Széchenyi István vállalta. Későbbi jelentéséből kitűnik, hogy az Évkönyvek első kötetéből a Münchener Kir. Akadémia példányát Schellingnek, az Institut de France példányát Gay Lussac-nak, a londoni Royal Society példányát pedig Sussex hercegnek személyesen adta át és a párizsi és londoni társaságok ülésén szóban is ajánlotta a Magyar Akadémiát azok jóindulatába.” Siessünk megállapítani: ehhez a nagy hagyományhoz az Akadémia Könyvtára mindvégig hű maradt, még azokban az években is (az első világháború utániakban), amikor nem volt mit cserélnie. A könyvtárnak ez a legnagyobb teljesítménye, s az első könyvtáros, Toldy érdeme, hogy felismerte a csere akadémiai és könyvtári jelentőségét. Ez a nemzetközi csere biztosítja külön rangját nagy könyvtáraink sorában. Hírt adott a világnak a magyar tudományos életéről, és begyűjtötte idegen akadémiai és tudományos intézetek ezrekre menő könyvtermését. A szabadságharc után a csere volt az egyetlen forrása a könyvtár szerzeményezésének. Az akadémiai életnek a két világháború közti vergő-

dése idején Ferenczi Zoltán szívós munkával 450 külföldi intézménnyel teremtett cserét. Ma 86 állam 1700 tudományos intézetével tart fenn a könyvtár cserekapcsolatokat.

Ha az emlékek pergetése közben a továbbiakban a megilletődést elnyomja egy későbbi könyvtáros-nemzedék kritikája, ez nem szól Toldy Ferenc hatalmas szervező munkájának, aki a feldolgozó munkát maga egy irnok segítségével végezte s ezzel az „apparátussal” érte el, hogy 1844-ben az alapító Teleki József — addig külön kezelt — 30 000 kötetes könyvtárát, majd kézikönyvtárát egybeolvasztva az 1826 óta szerzett könyvanyaggal, a könyvtárát átadhatta a nyilvánosságnak. És nem szól a kritika a titoknok-könyvtáros Arany Jánosnak, aki az Akadémia és a könyvtár minden hivatalos levelét gyöngybetűkkel maga írta, sem a fizikus Heller Ágostnak, aki a nagyra nőtt, felbecsülhetetlen kéziratgyűjtemény rendezését jórészt elvégezte. Nem ők tehetnek arról, hogy az alapítás után 35 évre saját palotájába költöző Akadémia könyvtára mégsem lehetett a kutatás igazi műhelye. A friss külföldi tudományos könyvanyag szerzeményezése szegényes volt, évtizedeken át mélyen alatta maradt annak a szintnek, amelyet egy tudós társaság könyvtárának fenn kellett volna tartania. A társadalom áldozatkészsége kimerült. A palota felépítéséhez szükséges eszközöket még elő tudta teremteni, de az intézmény továbbfejlesztésére már nem áldozott, pedig az Akadémia tudósai éppen a megnyitást követő évtizedekben ezt a támogatást a magyar történelmi és irodalomtörténelmi forrásgyűjtemények kiadása idején kiérdemelték. A vezető osztályok azonban megkapták a dualizmus alatt a korlátlan osztályuralom adta előnyöket s önelégültségükben megfeledkeztek a nagy elődök kitűzte lelkesítő célok további szolgálatáról. Következménye: a szellemi kisigényűség rányomódott a könyvtár működésére; a külföld tudományos termelése nem került a könyvtár polcaira. Az állam — segítség helyett — csak csereüzletre volt hajlandó. A kéziratárban őrzött régi kancelláriai és belügyminiszteri irományok fejében fájdalomdíjul néhány éven át évi 2000 koronát adott az Akadémiának. Egy másik alkalommal — az első világháború megindulása után — az alaptőke fejében szétmálló hadikölcsönt adott „cserébe”. A két világháború között az Akadémiára szálló Vignyázó-vagyongon csak a gondjait szaporította; a nagy vagyont előbb rendbe kellett hozni, hogy tudós célokat szolgálhasson.

Ezért kellett azt mondanunk, hogy az Akadémia és Könyvtára új — és igazi — élete mindössze tíz éves, még ha ez a gondosan szerkesztett és e nagy könyvtárát hozzá méltóan ismertető mű a könyvtár múltjáról és jelenéről mindezt nem is mondja ki. A figyelmes olvasó megérti a tények beszédét és az öndicsérettől mentes felsorakoztatását a könyvtár új eredményeinek. Jól szolgálta ezt a történelmi háttér rajza és a történelmi levegőt árasztó pompás képmellékletek. Csak egy mondat kíváncsozik még ide a múlt rajzából — főhajtásként a régi őrzők előtt —, az új élet úgy indulhatott, hogy „a könyv- és kéziratanyagban a második világháború alatt szerencsére aránylag csak kevés kár esett”.

A nagy ugrás az újjáépítés gondjai között a tudományról meg nem feledező népi hatalomnak az Akadémia újjászervezéséről hozott 1949. évi XXVII. t. c. után következett be. A törvény összefoglalóan így jelöli ki a könyvtár helyét az ország könyvtárai körében: az Akadémia tudománypolitikai célkitűzéseinek alátámasztása; a társadalom- és természettudományok területén megjelenő alapvető fontosságú művek gyűjtője; öt nagy tudományterületnek (ókori történelem, klasszika-filológia, világirodalom története, orientalisztika

és nyelvtudomány) országos szakkönyvtára és hálózati központja az akadémiai kutatóintézetek könyvtárainak mindazokkal a feladatokkal, amelyeket az 1956-os könyvtári törvény a hálózati központokra ró. Lendületes munkát kívánó nagy feladatok ezek. Az 1950-ben megindult újjászervező munka után tíz évvel megállapítható: a könyvtár nemcsak külső kereteiben lett korszerű és vonzó; megfiatalodott úgy, hogy szerzeményező tevékenysége — a megszabott gyűjtőkör keretei között — lépést tartott a tudományok fejlődésével. Ha beszélhetünk itt a tudományos irodalom „felezési idejéről”, úgy az ún. holt anyagból, amit minden nagy könyvtár magával cipel, ebben a nagy könyvtárunkban van a legkevesebb. Az élő tudomány alkotásai fogadják a kutatót, s az új formájú és rendszerű katalógusokban mindaz benne van már — vagy fokozatosan belekerül — ami a régi anyagból: *élő*. És benne van a minden napunk kutatómunkájába beleszóló irodalom a hatalmas kurrens folyóirat-állományban, amelyről a napokban jelent meg egy 500 lapos jegyzék közel 6000 folyóiratról. Aktívabbá tette a könyvtárat a munka új megszervezése: új osztályok létesítése. Az újjászervezett Kézirattár régi katalógusai mellé szótárkatalógust kapott. Újonnan szerveződött a Régi Könyvek Osztálya (ősnyomtatványok, az RMK a pompás Ráth György gyűjteménnyel, az 1550-ig megjelent ritkaságok, az 1800 előtti külföldi és az 1850 előtti magyarországi könyvek). 1951-ben megnyílt a Keleti Osztály, a könyvtár egyik európai nevezetessége (Körösi Csoma tibeti kéziratjai, Vámbéry török kodexei, Kaufmann Dávid héber, Kégl Sándor perzsa és szanszkrit kéziratjai, Stein Aurél hagyatéka, Goldziher Ignác 13 600 levelet tartalmazó gyűjteménye, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárból idekerült Zichy-anyag, a kiskunhalasi ref. gimnázium és a kecskeméti Városi Könyvtártól kapott keleti vonatkozású állomány). 1953-ban alakult meg a Mikrokönyvtár s vele együtt a fotolaboratórium, mely néhány év alatt valóban korszerű nagy könyvtári fotoműhellyé fejlődött. Fejlődésének távlata alig mérhető fel: ma már a mikrogyűjtemény — a nehezen hozzáférhető külföldi forrásművek osztálya — 3500 műből áll. A régi könyvek osztályában 1954-ben indult meg a tudományos alapokra fektetett könyvkonzerváló munka. „Ennek következtében ősnymtatvány-gyűjteményünk ma már Közép-Európa legjobban gondozott ilyen gyűjteményévé vált.”

A könyvtár megnőtt aktivitásának jelei: tájékoztató és bibliográfiai szolgáltatásai, a sűrűn megjelenő gyarapodási jegyzékek, folyóiratkatalógusok, a csereszolgálat elmélyítése olyképpen, hogy a külföldi nagy könyvtárak részére az újonnan megjelent magyar tudományos kiadványokat ismertető figyelőszolgálatot tart fenn. A feladatok növekedését hozta magával az akadémiai kutatóintézetek hálózatának gyors kiépülése. Az Akadémiai Könyvtár 38 kutatóintézet könyvtárának szakmai gondozója, csere- és duplumszolgálatuk lebonyolítója, laboratóriumi igényeik kielégítője. Termelékennyé teszi az új feladatokhoz hozzáigazodó gyakorlatot az, hogy a könyvtár dolgozói munkájuk elméleti problémáival alaposan foglalkoznak és kutatásaikról tanulmány-sorozatban számolnak be.

Egy díszmű-jellegű könyvtárismertetőtől nem várhatunk részletes állományelemzést. Szívesen vennők egy későbbi kiadványban a könyvtár nagyértékű külön gyűjteményeinek, tudósaink hagyatékának beható ismertetését.

A mű rendkívüli gonddal készült kiállítása az Akadémia Kiadót és a Nyomdát dicséri; a könyvtár jelenét bemutató felvételeket a képszerkesztő Tőkés László, Pellérdi Gábor és a Magyar Fotó készítette.

Köhalmi Béla